

Abiturientti uutistoimittajana

Tekstilajin taju ja uutisen tuottaminen äidinkielen tekstitaidon kokeessa

PÄIVI VALTONEN

Väitöksenalkajaisitelmä Turun yliopistossa 24. marraskuuta 2012

Suomalaisessa lukiossa opiskelevan nuoren kaksitoistavuotinen koulutie päättyy ylioppilastutkintoon. Tutkintoon osallistuvan abiturientin on suoritettava äidinkielessä ja kirjallisuudessa järjestettävä koe (Lukiolaki 766/2004: 18 §), joka on nykyään ainoa pakollinen koe. Äidinkielen koe on jakautunut vuodesta 2007 lähtien esseekokeeseen ja tekstitaidon kokeeseen. Tekstitaidon kokeessa tutkitaan äidinkielen kokeen määräysten mukaan abiturientin ”kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa ja kielellistä ilmaisukykyä”. Koe on ensisijaisesti lukutaidon koe, joten sen tehtävät liittyvät aina erilaisiin pohjateksteihin. Tehtävissä voidaan keskittyä esimerkiksi pohjatekstien merkityksiin tai rakenteisiin. Tehtävänanto voi myös ohjata niin sanottuun tuottamistehtävään. Tällöin abiturienttia pyydetään kirjoittamaan kokeessa odotuksenmukaisen vastaustekstin sijaan jonkin muun tekstilajin edustaja. (ÄKM: 3–4.)

Historiassaan ensimmäisessä tekstitaidon kokeessa keväällä 2007 tuottamistehtävänä oli kirjoittaa määrämittainen uutinen kuvitteelliseen Siklaxin paikallislehteen Lars Sundin romaanikatkelman tapahtumien pohjalta. Romaanin alunäytöksessä 94-vuotias vanhus Otto Näs karkaa vaasalaisesta vanhainkodista ja rikkoo sitä ennen airolla television. (TT2007: 1–4.) Uutinen on median perustekstilaji eli perusgenre, jonka tyypilliset piirteet ovat pääosin tuttuja meille jokaiselle ainakin intuitiivisesti. Suurin osa ihmisistä kohtaa uutisen kuitenkin vain median kuluttajana, esimerkiksi sanomalehden lukijana tai uutislähetysten katsojana. Koulussakin uutisia lähestytään lähes pelkästään niiden lukemisen ja analysoinnin näkökulmasta. Syy tähän on selvä: uutista pidetään professionaalisenä genrenä, koska sen kirjoittaminen on osa toimittajan ammattia ja koska se vaatii erityisesti käytännön työelämässä opittavaa osaamista (Ruohomäki 2002: 59–60; Ruohomäki 2003; Pietilä 2012: 596). Ylioppilaskokelaat joutuivat yllättäen poikkeukselliseen

rooliin: heille tarjottiin mahdollisuus tutustua uutiseen sisällöntuottajan näkökulmasta. Tämä abiturienttien harppaus uutistoimittajan saappaisiin on väitöstutkimukseni lähtökohtana. Toimittajan saappaat sopivat lukiolaisille erinomaisesti, hiersivät vähän tai olivat täysin väärää kokoa, kuten seuraava esimerkki 1 osoittaa.

(1)

Otto jahti

Kesäkuun alkupäivinä lauantai-iltona (13. kesäkuuta 1992) kymmenen jälkeen Hietasaarenkadun varrella Setterbergin säätien yksityisessä vanhainkodissa, jota oli kutsuttu Porvarikodiksi. Sinä iltana rouva Finne oli yöpäivystysvuorossa katsomassa televisiota muitten vanhuksien kanssa täytekakun kera. Juhlimisen syynä oli, kun Ruotsin televisio lähetti uuden jakson Dallas-sarjasta. Kesken illan hyökkäsi Otto Näs aironlapa kädessä huoneeseen, jolloin huoneessa olleet henkilöt kauhistuivat. Rouva Finne kuvaa tapahtumaa seuraavasti: ”Rouva

Finne perääntyi kirkuen, kun aironlapa viuhautti hänen otsansa ohi vain muutaman sentin päästä.” Aironlavan iskeytyessä valtavalla voimalla televisioon, se särki ruudun suojalasin ja sai television heilumaan jalustallaan kuin kovan iskun saanut nyrkkeilijä. Televisiosta levisi kipinöitä, jotka sytyttivät verhot tuleen. Tarpeeksi airoilla heiluttuaan pakeni Otto vanhainkodin takaovesta Porvarikodin takana sijaitsevalle palokujalle. Otto Näsiä odotti pihalla punainen Volkswagen Golf, jossa kuskina toimi Carl-Johan Holm, miehen tyttären poika.

Kuka oikeen on Otto Näs? Hän on 94-vuotias, joka muutti vanhainkotiin. Hän sairastaa dementiaa sekä hänelle on todettu eturauhassyöpä. Mies oli kärsinyt jo pidemmän aikaa mielen-terveysongelmista. Mies kuoli kuitenkin pian pakomatkaltaan. Kauan kuiskituista hautajaisista oli odotettu juhlallista ja arvokasta tilaisuutta. Otto Näsin tyttären suunnittelema seremonia päättyi ikävästi useisiin peruutuksiin ja maahanpaniaisista muodostui ainoastaan lähipiirin muistotilaisuus.

Esimerkki 1 on monin tavoin keinotekoinen: kokelaiden vastaukset ovat todellisuudessa käsin kirjoitettuja eikä niissä ole palstoitusta tai lihavoitua otsikkoa. Esimerkki on myös sisällöltään keinotekoinen, koska olen koostanut sen monen kokelaan tekstistä. Toisaalta myös ylioppilaskokeen uutistuottamistehtävä on keinotekoinen. Ylioppilaskirjoituksen konteksti ja normit asettavat suorituksen tekstilajille tietyt vaatimukset. Esimerkiksi uutisen tyypillinen kohdeyleisö puuttuu koetilanteesta eikä tehtävän pohjateksti eli romaaniatkelma ole aito uutisen tietolähde. Mutta samalla tavoin kuin itse olen koostanut esimerkkiuutisen kokelaiden vastauksista, kokelaat ovat tehneet pohjatekstissä olevista tiedoista erilaisia koosteita ja valintoja, jotka ovat enemmän tai vähemmän uutismaisia.

Väitöstutkimukseni pääaineistona on 388 tekstitaidon kokeessa kirjoitettua uutistekstiä, jotka muistuttavat etäisesti edellä esitettävää kauhukoostetta (esimerkki 1). Keskeiset tutkimuskysymykset ovat, miten uutismaisia kokelaiden kirjoittamat uutistekstit ovat ja mitä tekstit kertovat kokelaiden tekstilajin tajusta, joka on yhteisössä sosiaalistumalla omaksuttua tekstilajitietoisuutta (ks. Kalliokoski 2002, 2006). Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi tarkastella prototyyppisen uutisen piirteitä, käsitellä uutistekstien konteksteja ja arviointia sekä pohtia tuottamistehtävätyypin toimivuutta. Näistä tavoitteista uutisgenren tajua osoittavien piirteiden kuvaus painottuu enemmän kuin tekstitaidon kokeeseen liittyvät käytännön sovellukset. Tärkeimmän osan tutkimustani muodostaa uutistekstien rakenteen ja kielen laadullinen ja määrällinen analyysi uutistekstilajin piirteiden näkökulmasta. Vertaan pääaineiston tekstejä niin sanottuun prototyyppiseen perusuutiseen, sanomalehdessä ilmestyneisiin todellisiin uutisiin ja uutiskäsityksiin, joita ovat esittäneet äidinkielen opettajat, äidinkielen sensorit ja uutistoimittajat. Uutisgenren normatiivisuus todentuu vertailuaineistojen hyvin yhtenevässä näkemyksessä uutisesta. Vertailuaineistoja käytetään tutkimuksessa eritasoisesti tarpeen mukaan.

Tutkimukseni edustaa kielitieteellistä diskurssintutkimusta, jonka perustana on kielenkäyttö sosiaalisena toimintana (Johnstone 2002: 3; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 13). Näen kielen ja tekstilajin tajun yhteisöllisinä, ei vain yksittäisten kielenkäyttäjien ominaisuuksina. Tutkimukseni liittyy fennistiikassa yleistyneiden tekstilajitutkimusten joukkoon, ja se on ensimmäinen kielitieteellinen tekstitaidon ylioppilaskoetta käsittelevä väitöstutkimus. Tutkimuksella on kielitieteen lisäksi annettavaa esimerkiksi mediatutkimukseen, koska kokelaiden kirjoittamien uutisjäljitelmien analysointi kertoo paljon todellistenkin uutisten konventioista. Esittäminen uutisen aloitustapojen luokittelu pätee todellisiin uutisiin, ja uutisotsikon verbitömyyden ja uutistyyppin yhteyttä ei ole mainittu aiemmissä tutkimuksissa. Käytän tutkimuksessani yhtenä metodina ja aineistonkeruutapana uutistoimittajille järjestämäni fokusryhmäkeskustelua, jota ei ole aiemmin käytetty metodina fennistiikassa. Väitöstyöni osallistuu myös kielipoliittiseen keskusteluun äidinkielen ylioppilaskokeen kehittämisestä.

Tutkimukseni teoreettinen tausta ja metodit kietoutuvat genren, tekstilajin tajun ja diskurssin käsitteiden ympärille. *Genren* käsite on tutkimuksen lähtökohtana, koska pääaineiston vastausten oletettu tekstilaji on tietty, kokeen tehtävänannossa nimetty genre eli uutinen. Tieteellinen genren käsite on abstraktio: kokelaat eivät kirjoita uutisgenreä vaan sen edustajan. Genressä on usein tietynlainen rakenne ja sille tyypillisiä funktionaalisia jaksoja. Genre on myös kuvattavissa kielellisinä ja tyylillisinä valintoina ja piirteinä, esimerkiksi tekstityypein ja diskurssein. Määrittelen *uutisdiskurssin* tavaksi käyttää kieltä uutismaisesti eli hyödyntää uutisgenrelle tyypillisiä kielen ja tyylin piirteitä ja valita uutisen objektiiviseen näkökulmaan soveltuvia sisällönaineksia. Prototyyppisessä uutisessä käytettävä diskurssi on tyyliltään neutraalia ja huomaamatonta. Genre ja diskurssi kuvaavat uutisen olemusta osittain eri tavalla ja eri näkökulmista, mutta käsitteet myös limittyvät toisiinsa ja kuvaavat samoja piirteitä ja valintoja. Kahden erilaisen ja osin erityyppisistä tutkimusperinteistä ponnistavan käsitteen yhdistämisestä on motivoitunut ensisijaisesti aineistosta esiin nousseiden ilmiöiden ominaisuusluonne. Pidän molempia käsitteitä välttämättöminä pääaineiston kuvauksessa ja analysoinnissa, jotta aineiston monimuotoisuus tulee riittävän laajasti ja kokonaisvaltaisesti esiin. Novisiikirjoittajien tuottaman tekstilajin analysoinnissa onkin melko yleistä yhdistää erilaisia lähestymistapoja, koska poikkeuksellinen aineisto haastaa vakiintuneiden tekstilajien analyysimenetelmät (Juvonen, Virtanen & Voutilainen 2012: 458).

Uutismaisuutta ei nähdä tässä tutkimuksessa pelkästään kokonaisen tekstin ominaisuutena, vaan esimerkiksi otsikko, uutisen kärki tai muu jakso voi itsessään olla enemmän tai vähemmän uutismainen. Tärkeimmät uutisen kirjoittamisen konventiot liittyvät *uutisen kärkeen*, joka koostuu otsikosta, introsta eli ensimmäisestä virkkeestä ja sisällön perusteella mahdollisesti muista ensimmäisen kappaleen virkkeistä (ks. myös Ruohomäki 2002: 89, 107, 112). Tarkastelen ensin erikseen vastausten otsikoita ja introja ja sitten kärkeä kokonaisuutena uutiskysymysten ja aloitustapojen perusteella. Eritellessäni vastausten otsikoiden ja introjen uutismaisuutta lähtökohtani on pääosin *Iossa suomen kielipöissa* esitetty lauseen kenttäkuvaus, jonka mukaan lause jaotellaan alku- ja loppukenttään. Teemapaiikka on alkukentän keskeinen osa. Loppukenttä alkaa tavallisesti finiittiverbillä ja voi verbin lisäksi sisältää monenlaisia lausek-

keita. (ISK 2004: § 1369; 1371–1372.) Kenttäkuvaus tukee vertailuaineistojen havaintoa uutisen rakenteesta, jossa tärkein asia tulee ensin (ks. myös Heikkinen, Lehtinen & Lounela 2005). Kenttäkuvaus tuo myös hyvin esiin vastausten uutismaisia ja toisaalta uutiselle epätyypillisiä piirteitä.

Esimerkin 1 otsikko ei ole lause eikä edes lauseeksi täydennettävissä oleva rakenne vaan substantiivilauseke, joka nimeää uutistekstin aiheen. Nimitän tällaista otsikkotyyppiä leimaotsikoksi, ja se ei ole rakenteeltaan eli skeemaltaan tyypillinen tapahtumauutisen otsikko. Otsikko on ongelmallinen epäuutismaisen rakenteen ja yhdyssanavirheen lisäksi sananvalinnoiltaan, koska uutisen toimijaan ei ole tapana viitata etunimellä eikä *jahti*-substantiivi ole tyypillinen objektiivisuuteen pyrkivässä uutisdiskurssin tyyliä. Uutisen aloitustapa on kronologinen, eli se rakentaa tarinaa. Tällainen ei ole prototyyppisen uutisen aloitus. Esimerkin intro on epäuutismainen jo sen takia, että sen alku on predikaatiton. Intron alkukentän aloittaa aikaa ilmaiseva lauseke. Tämä on pääaineistossani tyypillinen mutta todellisissa uutisissa epätyypillinen aloitustapa, koska uutiseen vahvasti kytkeytyvän ajankohtaisuuden takia ei sen kärjessä eikä ainakaan heti intron alussa useinkaan ilmaista aikaa (Bell 1991: 202). Erityisen poikkeuksellista on sulkeissa oleva ajankohdan tarkennus. Intron toisena lausekkeena on lokaatiota eli tapahtumapaikkaa ilmaiseva lauseke, ja intron sivulauseessa annetaan siitä lisätietoa nimeämällä vanhainkoti Porvarikodiksi.

Kärjen lisäksi analysoin tiettyjä muita uutisen funktionaalisia jaksoja, kuten päätapauksia, taustatietoja ja verbaleisia reaktioita (ks. van Dijk 1988: 49–59, 178–179), ja lisäksi tekstin muodollisia jaksoja, koko tekstin aikastruktuuria ja skeemaa sekä uutisdiskurssin näkökulman mukaisia asiasisällön ja tyylin valintoja. Funktionaalinen jaksokoko voi koostua muutamasta sanasta tai olla laaja kappaleen ylittävä kokonaisuus. Analysoin funktionaalisia jaksoja niissä tyypillisimmin esiintyvän tekstityylin avulla. Esimerkkiuutisesta voi havaita, että siinä esitetään taustatietoja, jotka ovat uutisdiskurssiin liittyvien yksityisyyden suojan ja neutraalin uutistyylin vastaisia. Tällaisia ovat esimerkiksi täytekakun ja Dallas-sarjan maininta, television vertaaminen kovan iskun saaneeseen nyrkkeilijään, avustajan nimen kertominen, Otto Näsin sairausten eli dementian, eturauhassyövän ja mielenterveysongelmien esittäminen ja Näsin hautajaisten kuvaaminen, etenkin kun Näs ei kuole romaanikatkelmassa. Taustatietoja esitetään tavallisesti kuvailevan tekstityylin avulla. Esimerkissä mainitaan yksi tietolähde eli rouva Finne, mutta hänen sanoihinsa viitataan pohjatekstiä virheellisesti referoiden. Uutisesimerkki jakautuu vain kahteen kappaleeseen, mikä ei ole uutisgenren tyypillinen muodollinen konventio (esim. Suhola, Turunen & Varis 2005: 134).

Esimerkkiuutinen rakentuu lähes kokonaan kronologisesti. Sitä ei voi sanoa uutisgenren edustajaksi, vaan se sisältää piirteitä lähinnä kertomuksesta ja pohjatekstin referaatista. Mikäli uutisteksti olisi todellinen aineistoni vastaus, se ei osoittaisi lähes ollenkaan kirjoittajansa uutisgenren tajua. Tällainen vastaus on aineistossani kuitenkin harvinainen. Yksi itseni yllättäneistä tärkeimmistä tutkimustuloksista on, että lukiolaiset osaavat kirjoittaa uutista paljonkin muistuttavan vastauksen, vaikka uutisen kirjoittamista ei harjoitella lukiossa. Tulos osoittaa, ettei äidinkieli ja sen opetus ole yhtä kuin luokkahuone vaan että tekstitaidot kehittyvät milloin vain ja missä vain. Seuraava kokelaisten vastauksista koottu malliesimerkki 2 on painettu myös väitöskirjan kanteen.

(2)

Vauhdikas pako vanhainkodista

Vanhus haavoitti yhtä ja aiheutti tulipalon

Siklaxin Sanomat, Vaasa
KAISA KOKELAS

Siklaxista kotoisin oleva 94-vuotias mies pakeni myöhään lauantai-iltana 13. kesäkuuta Setterbergin säätiön yksityisestä vanhainkodista Vaasassa. Pakonsa yhteydessä mies aiheutti tulipalon särkiessään airolla vanhainkodin television. Yksi ihminen haavoittui.

Television verhoihin levinnyt tulipalo saatiin sammutettua melko nopeasti. Hälytyksen vuoksi koko rakennus tyhjennettiin.

- Televisiohuone kärsi pahoja vahin-

koja, mutta tuli ei ehtinyt levitä rakennuksen muihin osiin, palomestari Ville Blomberg selvittää.

Tapahtumahetkellä paikalla ollut vanhainkodin työntekijä kuvaa asukkaan tekoa järkytykseksi ja yllätykseksi kaikille.

- Kyseinen potilas oli tavallinen ja rauhallinen mies. Hän ei koskaan käyttänyt sopimattomasti tai aggressiivisesti hoitajia tai muita asukkaita kohtaan.

Mies yhä paossa

Poliisi on saanut useita silminnäkijäha-

vaintoja punaisesta Volkswagen Golfista, joka oli pysäköity vanhainkodin edustalle. Sen epäillään toimineen vanhuksen pakoautona. On mahdollista, että hänellä oli apunaan laitoksen ulkopuolisia henkilöitä.

Tekohetkellä miehellä oli yllään harmaa lentäjän haalari, valkoinen silkkihuivi, kumisappaat ja lentäjänlakki. Hän on ulkoiselta olemukseltaan hoikka, ja hänellä on harmaat lyhyet hiukset ja lyhyt parta.

Kaikki havainnot miehen liikkeistä ja pakoautosta voi ilmoittaa Vaasan poliisin päivystävään numeroon.

Analyysini osoittaa, että abiturienttien tuottamien uutistekstien kärjistä yli 90 prosenttia sisältää vastaukset uutiskysymyksiin ja lähes 90 prosenttia vastauksista rakentuu kärkikolmiomallin mukaisesti. Näin on myös esimerkissä 2. Uutisen kärjessä ei siis esitetä tapahtuman lähtökohtaa, kuten esimerkissä 1, vaan sen seuraus tai tulos, ja siitä edetään tapahtumaketjun kuvauksiin ja yksityiskohtiin. Suurin osa vastausten otsikoista ja introista on rakenteeltaan uutismaisia, kuten tässäkin. Malliesimerkin pääotsikko on tyypiltään kertova otsikko, tarkemmin yhdyslauseen sisältävä lause-otsikko. Otsikko on elliptinen niin, että jälkimmäisestä lauseesta puuttuu subjekti. Otsikon teemapaikalla on tavallisesti toimija, kuten tässä *vanhus*, ja toimintaa kuvaavat verbit ovat imperfektissä ja usein dynaamisia, kuten tässä verbi *haavoitti*. Erityistä uutisgenren tajua osoittaa otsikon esirivi *Vauhdikas pako vanhainkodista*. Esimerkin introssa tarkennetaan jo otsikossa esiin tulleita vastauksia uutiskysymyksiin *kuka, mitä, missä ja milloin*.

Esimerkin funktionaaliset jaksot ovat genre- ja diskurssiireiltään uutiseen soveltuvia. Uutisgenren tajua osoittavat myös esimerkissä esiintyvät tunnisteet eli lehden nimi, paikkakuntatieto ja toimittajan nimi, uutisen lyhyet kappaleet, väliotsikko, olennaisten tietolähteiden uutismainen referoiminen, repliikkiviivojen käyttö ja tunto-merkien esittäminen etsintäkuulutuksen yhteydessä. Miltei kaikissa pääaineistoni vastauksissa on vähintään yksi tietolähde, vaikka niiden käyttöön ei ohjata kokeen tehtävänannossa. Uutisgenren linkittyvää uutisdiskurssin tajua osoittaa, ettei uutis-esimerkissä mainita paenneen vanhuksen nimeä, sairauksia eikä muitakaan liiallisia yksityiskohtia. Kokonaisuutena esimerkivastaus ja suurin osa pääaineiston todellisista vastauksistakin ovat aikastruktuuriltaan kompleksisia ja vastaavat pääosin hahmottelemaani uutistekstien skeemaa.

Tekstitaidon vastausten uutismaisuus syntyy tutkimukseni perusteella erilaisen kielellisten ja rakenteellisten ratkaisujen kautta. Uutistekstit rakentavat uutis-
maisuutensa erityisesti genreen liittyvien piirteiden avulla, kun taas uutisdiskurssiin liittyvät piirteet asettuvat vastauksen uutismaisuuden esteeksi. Syitä uutisdiskurssiin sopivan kielenkäyttötavan horjumiseen voi nähdäkseni etsiä ainakin neljästä suunnasta: ensimmäiseksi lukiolaisten tottumattomuudesta kirjoittaa uutista, toiseksi

iltapäivälehtien ja muiden viihteellistä diskurssia sisältävien medioiden suuresta näkyvyydestä nuorten maailmassa, kolmanneksi itse tehtävän fiktiivisestä pohjatekstistä ja neljänneksi kokeen tehtävänannosta, sen vaatimuksista ja suhteesta pohjatekstiin.

Tutkimuksen käytännön sovellukset liittyvät äidinkielen opetukseen, ylioppilaskokeeseen ja niiden kehittämiseen. Analysoin tekstien arviointia ja tehtävyytyn toimivuutta suhteuttamalla vastausten uutismaisia piirteitä esimerkiksi tekstien saamiin pistemääriin ja sensorikommentteihin. Kuten jo totesin, kaikki vastaukset ovat enemmän uutisgenren kuin kokeessa odotuksenmukaisen vastaustekstin edustajia, vaikka ”todellisiksi” uutisiksi niitä ei voi kutsua. Tästä huolimatta kokelaat ovat saaneet vastauksistaan sekä tämän tutkimuksen aineistossa että valtakunnallisesti heikompia pisteitä kuin muihin tehtäviin kirjoitetuista vastauksista, ja täysiä pisteitä on tullut erittäin vähän (ks. Valtonen 2011a: 209–211). Voinee kysyä, mitä tehtävässä on mitattu, mitä on vaadittu, mitä on arvioitu ja miten.

Erityinen huomio tulisikin kohdistaa ylioppilaskokeen arvioinnin yhdenmukaisuuteen ja arviointikriteerien kattavuuteen. Tekstitaidon kokeen tuottamistehtävien arvioijat ovat pitkälti vain oman tekstilaji-intuitionsa varassa, jolloin arviointi on väistämättä osin subjektiivista. Arviointikriteereitä, jotka pätsivät kaikkiin kokeessa mahdollisiin tuottamistehtäviin, on kuitenkin lähes mahdotonta laatia, koska kokeessa vaaditut tekstilajit ja niiden pohjatekstit ovat erilaisia. Siksi lukion äidinkielen opetussuunnitelmassa tulisikin mainita tekstitaidon kokeessa mahdolliset tekstilajit (ks. myös Valtonen 2011b: 359). Tekstitaidon kokeen tehtävänannot täytyisi laatia yksiselitteisiksi ja riittävän rajatuiksi, ja pohjateksti pitäisi valita tehtävän kannalta tarkoituksenmukaisesti. On tärkeää, että kokelaat, tehtävänantojen ja arviointiohjeiden laatijat sekä vastausten arvioijat eli opettajat ja sensorit jakaisivat saman tietämyksen kokeen vaatimuksista.

On kuitenkin huomioitava, että pääaineistoni on ensimmäisestä tekstitaidon kokeesta, joten moni asia on muuttunut, jalostunut ja tarkentunut. Tämän osoittaa esimerkiksi syksyn 2010 uutistuottamistehtävän pohjateksti ja tehtävänanto, jotka auttoivat kokelasta kevättä 2007 paremmin tekstilajimuunnoksen tekemisessä. Lisäksi tuottamistehtävän avulla mitataan muitakin tietoja ja taitoja kuin tietyn tekstilajin konventioiden hallintaa. Kokelaan on esimerkiksi osattava lukea ja analysoida pohjateksti ja arvioida sen sisältämän tiedon pätevyyttä nimenomaan tehtävässä edellytetyn tekstilajin näkökulmasta. Tehtävässä mitataan myös tiedon käsittelyn taitoja eli kokelaan kykyä kirjoittaa johdonmukainen kokonaisuus, noudattaa tehtävänantoa sekä hallita yleiskielen ja oikeinkirjoituksen konventiot (Valtonen 2011b: 35.).

Uutisgenre näyttäytyy kokelaiden teksteissä dynaamisena resurssina, jota kokelaat hyödyntävät enemmän tai vähemmän onnistuneesti. Uutistuottamistehtävän tavoitteena ei liene ollut kehittää opiskelijoiden toimittajantaitoja vaan vahvistaa ja arvioida heidän tekstilajitietoisuuttaan. Kun kouluopetuksessa käsitellään eksplisiittisesti tekstilajien ominaisuuksia, opiskelijoiden oma implisiittinen tekstilajin taju on tärkeää tiedostaa ja tehdä näkyväksi. Uutistekstilajin taju pohjaa tämän tutkimuksen perusteella selvästi kulttuurisiin ja yhteisöllisiin konventioihin, jotka ovat tulleet kokelaille tutuiksi niin kouluopetuksessa kuin vapaa-aikanakin pääosin uutisten luke-

misen ja analysoinnin kautta. Kulttuuriset tiedot ja tekstitaidot ovat olennainen osa yleissivistystä sekä itsenäiseksi ihmiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi kasvamista.

Lähteet

- BELL, ALLAN 1991: *The language of news media*. Oxford: Blackwell.
- VAN DIJK, TEUN A. 1988: *News as discourse*. New Jersey: Erlbaum.
- HEIKKINEN, VESA – LEHTINEN, OUTI – LOUNELA, MIKKO 2005: Lappeenrantalaismies löi toista nenään baarissa. Uutisia ja uutisia. – Vesa Heikkinen (toim.), *Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme* s. 231–258. Helsinki: Gaudeamus.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JOHNSTONE, BARBARA 2002: *Discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- JUVONEN, RIITTA – VIRTANEN, MIKKO – VOUTILAINEN, EERO 2012: Fennistisen tekstilajitutumuksen suuntia. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutumuksen käsikirja* s. 453–469. Helsinki: Gaudeamus.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2002: Tekstilajin taju. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 147–159. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006: Tekstilajin taju ja toisella kielellä kirjoittaminen. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre. Tekstilaji* s. 240–265. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LUKIOLAKI 766/2004. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040766> (2.2.2009).
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PIETILÄ, JYRKI 2012: Lehdistön tutkimus. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutumuksen käsikirja* s. 594–598. Helsinki: Gaudeamus.
- RUOHOMÄKI, KATARIINA 2002: *Uutiskirjoittamisen professionaaliset konventiot*. Lisensiaatintutkimus. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- 2003: Uutiskirjoittamisen asiantuntijuus. – Merja Koskela & Nina Pilke (toim.), *Kieli ja asiantuntijuus* s. 37–54. AFinLAn vuosikirja 2003. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SUHOLA, AINO – TURUNEN, SEPPO – VARIS, MARKKU 2005: *Journalistisen kirjoittamisen perusteet*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- VALTONEN, PÄIVI 2011a: Ensimmäinen tekstitaidon koe ja uudistuksen vastaanotto. – Anneli Kauppinen, Hanna Lehti-Eklund, Henna Makkonen-Craig & Riitta Juvonen (toim.), *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi* s. 196–228. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2011b: Äidinkielen tekstitaidon ylioppilaskokeen tuottamistehtävien haasteita ja mahdollisuuksia. – *Virittäjä* 115 s. 350–362.
- TT2007 = *Äidinkieli I, Tekstitaidon koe*. 9.2.2007. Moniste. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta.
- ÄKM = *Äidinkielen kokeen määräykset*. 8.12.2006. Moniste. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta.

Päivi Valtonen: *Abiturientti uutistoimittajana. Tekstilajin taju ja uutisen tuottaminen äidinkielen tekstitaidon kokeessa.* Annales Universitatis Turkuensis C 350. Turku: Turun yliopisto 2012. Kirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5180-2>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@turku.fi